

ВІДГУК

офіційного опонента –

доктора юридичних наук, професора Цуркан-Сайфуліної Юлії Василівни
на дисертацію Керничного Назарія Івановича на тему «Роль
заохочувальних норм у правовому регулюванні суспільних відносин»,
підготовлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право»
за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми. На сьогоднішній день питання визначення особливої ролі заохочувальних норм у механізмі правового регулювання суспільних відносин мають велике значення для формування правової системи України. Вони виступають критеріями, що стимулюють дотримання вимог закону та сприяють забезпеченню принципів правопорядку й упорядкуванню суспільних відносин. Заохочувальні норми права, здійснюючи регулятивний вплив на суспільні відносини, є мотиваторами поведінки людей, передбачаючи винагороди чи покарання за певні дії чи бездіяльність у різних сферах суспільного життя. Таким чином, вони забезпечують розвиток суспільства на основі вимог законності та справедливості.

Як зазначає автор, на даний час заохочувальні норми є у різних галузях сучасного українського законодавства, однак їхнє відображення в системі правового регулювання суспільних відносин не завжди є належним. Тому існує потреба в ретельному аналізі цих норм, їхнього впливу на суспільство та ефективності правового регулювання, що відкриває широкі можливості для проведення досліджень та розробки нових підходів до правового регулювання.

Не зважаючи на значний внесок науковців у дослідження даної тематики заохочувальні норми є у різних галузях сучасного українського законодавства, однак, їхнє відображення в системі правового регулювання суспільних відносин не завжди є належним. Тому існує потреба в ретельному аналізі цих норм, їхнього впливу на суспільство та ефективності правового регулювання, що відкриває широкі можливості для проведення досліджень та розробки нових

підходів до правового регулювання, що в свою чергу засвідчує актуальність даної тематики.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.
Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених Н.І. Керничним дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Зокрема, застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні (філософські) методи, серед яких: історико-правовий був необхідний для розуміння генези становлення як норм права, так і заохочувальних норм, їх особливостей у різні періоди часу, оцінки змін основоположних концептів; формально-логічний метод – при визначенні основних наукових підходів до розуміння поняття заохочувальних норм права; структурно-функціональний – для з'ясування функціональних можливостей заохочень як засобів впливу на поведінку суб'єктів права; за допомогою загально-філософського діалектичного методу було досліджено юридичну природу заохочувальних норм права, їх сутність, структуру, функції та застосування у різних галузях права; порівняльно-правовий метод – при дослідженні порівняння заохочувальних норм права в різних галузях права, відповідних національних системах та міжнародних стандартах; метод узагальнення – при обґрунтуванні та подальшому узагальненні пропозицій щодо ефективності застосування заохочувальних норм права. Також використовувалися методи формально-юридичного, формально-логічного та порівняльно-правового аналізу, що сприяли у формулюванні визначень, концепцій, наукових тез, аналізі поглядів інших дослідників та інших аспектів нашого дослідження; метод узагальнення – використаний для підсумування результатів дослідження (висновки).

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 8 наукових публікаціях, серед яких три статті опубліковані в наукових фахових виданнях України, одна у науковому періодичному виданні держави країн Європейського Союзу (Республіки Польща), та чотири тези доповідей, оприлюднених у збірниках матеріалів конференцій.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій автор дисертації проаналізував значну кількість наукових праць (215 джерел).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Наукові положення, висновки і рекомендації в більшості є обґрунтованими і переконливими, а використані в роботі методи дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження.

Наукова новизна дисертації Н.І. Керничного визначається тим, що у дослідженні сформульовано й обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема, вперше:

– обґрунтовано застосування комплексного аналізу заохочувальних норм права з урахуванням статичних і динамічних аспектів їх існування, охоплюючи їх походження, законодавче закріплення та практичне застосування, а також еволюцію відносин між державою та суспільством у контексті правового регулювання та забезпечення розвитку суспільства;

– визначено пропозицію до більш чіткого визначення підстав застосування заохочувальних норм на законодавчому рівні, що дозволить уникнути невизначеності та сприятиме у створенні єдиної системи стимулювання, яка враховуватиме особливості кожної галузі права, з урахуванням ідеї посилення контролю за застосуванням заохочення та впровадження ефективних антикорупційних заходів на основі зазначених підстав;

удосконалено:

– методологічні основи та засади дослідження системи правових норм, що включає в себе дослідження не лише юридичних аспектів правових норм, але й їхніх соціальних, економічних та політичних вимірів та безпосередній внесок у формування системи правового регулювання суспільних відносин;

– ключові аспекти та механізми функціонування заохочувальних норм у правовій системі України, що є важливим кроком для подальшого удосконалення законодавства та практики його застосування;

– ідеї вчених щодо систематизації заохочувальних норм. Цей підхід передбачає не лише аналіз особливостей та відмінностей між юридичними характеристиками конкретних видів заохочувальних норм, але й порівняння та чітке визначення тих, у яких ці характеристики виявляються різними;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування необхідності систематизації та уніфікації заходів заохочення з метою забезпечення ефективного та систематизованого використання заохочувальних норм у різних галузях права;

– концептуальні підходи до визначення рівня ефективності заохочувальних норм в контексті соціальних, економічних та поведінкових аспектів, забезпечуючи таким чином не лише запобігання правопорушенням, але й активну участь учасників суспільного життя у підтримці правопорядку, розвитку правової культури в процесі правового регулюванні суспільних відносин.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на науково-практичних конференціях, були опубліковані у фахових виданнях. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання Н.І. Керничного впроваджено в науково-дослідну діяльність та освітній процес.

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані та достовірні.

Тому дисертаційне дослідження Н.І. Керничного проведено на належному науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають відповідний ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що дисертант цілком опанував методологію наукового дослідження правильно її використав під час наукового пошуку щодо вирішення проблеми застосування заохочувальних норм при правовому регулюванні суспільних відносин в різних галузях права.

Дисертація аспіранта Н.І. Керничного є комплексним дослідженням теоретичних засад і практичних проблем щодо реалізації застосування заохочувальних норм в правовому регулюванні суспільних відносин. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульована вперше; вони логічні та мають належний ступінь наукової новизни, є обґрунтованими; результати проведених здобувачем досліджень відповідають темі дисертації. Рекомендації дисертанта достатньо аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Керничний Назарій Іванович в дисертаційній роботі правильно використав методи наукового дослідження, здійснив детальний аналіз законодавства, наукових праць в галузях законодавства України, опрацював дані емпіричних досліджень. Це дало змогу розробити теоретичні положення і науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо реалізації заохочувальних норм у регулювання суспільних відносин, заохочувальні норми відіграють ключову роль у формуванні соціальних відносин і забезпеченні функціонування правової системи. Дисертант відповідально поставився до питання узагальнення та використання статистичної інформації, що цілком сприяло реалізації поставлених наукових завдань і підтверджує опанування здобувачем компетенцій, необхідних для освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі можуть бути використані у ході проведення подальших фундаментальних, загальнотеоретичних, галузевих і прикладних досліджень з проблеми вивчення ролі заохочувальних норм в правовому регулюванні суспільних відносин в Україні.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційна робота Н.І. Керничного викладена українською мовою на 229 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та нормативним документам щодо присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Додатки займають 5 сторінок. В анотації у стислій формі розкрито основні положення дисертаційного дослідження, наведено перелік публікацій, в яких викладені основні результати наукової праці. Анотація викладена українською та англійською мовами. У вступі визначено об'єкт та предмет дослідження, наведено актуальність обраної теми, зазначено особисті здобутки дисертанта, інформацію про апробацію дисертації на наукових заходах.

Розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження заохочувальних норм у системі правового регулювання» присвячений аналізу теоретико-методологічних основ дослідження заохочувальних норм у системі правового регулювання.

У процесі дослідження автором наголошено, що саме від чіткого визначення методологічної основи значною мірою залежить досягнення завдань і мети наукового дослідження, адже методологічні аспекти державно-правових досліджень складають ті загальні питання, без вирішення яких не можливо дійти мети та кінцевого результату наукового дослідження в жодному напрямку чи галузі.

Методологічно коректним вважаємо судження дисертанта про правову норму як один з найважливіших факторів, що обумовлює ефективність норм права, є умовою закріплення в їх утриманні дійсно значимих для суспільства і держави стратегічних цілей, ідеологічних постулатів і моральних орієнтирів, що виражають існуючу соціально-економічну, політичну, ідеологічну, духовно-моральну модель державного і суспільного устрою і що визначають перспективи їх майбутнього стану. Такий підхід допомагає розуміти, що ефективність правових норм не обмежується лише юридичним аспектом, але визначається їхнім внеском у формування цілісної моделі суспільства.

Дисертантом зауважено, що важливо забезпечити наукову обґрунтованість та консенсус щодо критеріїв визначення правових норм, щоб уникнути розбіжностей у їх тлумаченні та застосуванні, адже класифікація та визначення основних ознак норм права дозволяє краще розуміти природу та характер правових норм, їх різноманітність та взаємозв'язок у системі права. Також зазначено, що заохочувальні норми можуть бути виділені в окрему групу за їх фактичним змістом, але у свою чергу можуть не бути специфічними з юридичної точки зору.

У розділі 2 «Сутнісна та функціональна характеристика заохочувальних норм» з'ясовано сутність та функціональну характеристику заохочувальних норм, зокрема визначаються: змістовні ознаки та принципи заохочувальних норм права; критерії класифікації заохочувальних норм та їх порівняльний аналіз з іншими нормами права; особливості прийняття, зміни та припинення дії заохочувальних норм.

З урахуванням досліджень, автором вказано, що основними змістовними критеріями заохочувальних норм в їх порівняльному аналізі з іншими нормами права є те, що заохочувальні норми відрізняються від інших тим, що пов'язані з заслуженим вчинком чи «перевиконанням» обов'язків суб'єктом. Заслужена поведінка розглядається як взаємовигідна, оскільки вона приносить користь як державі і суспільству, так і самим особам, які отримують заохочення. Заохочувальні норми виконують функцію стимулювання суб'єктів до

досягнення певних результатів, сприяють взаємодії з імперативними нормами, диспозитивними нормами та іншими елементами юридичної системи, що доповнюють і вповноважують її. Також досліджено особливості процесу прийняття, зміни та скасування заохочувальних норм, що сприяє глибшому розумінню їхнього впливу на правову систему в цілому.

Здійснивши аналіз наукових досліджень зроблено висновок, щодо основних ознак заохочувальних норм права, де зазначається, що останні є як елементом механізму правового регулювання та і позитивно стимулюючим елементом; мають специфічний вплив на поведінку суб'єкта; заслужена поведінка виступає найвищою формою; вони заохочують до добровільності; породжують правомірну суспільну активність.

Дисертантом зазначено, що для проведення перспективних майбутніх досліджень необхідно спочатку систематизувати вивчені заохочувальні правові норми та врахувати системний погляд на накопичений обсяг знань про них. Це передбачатиме не лише визначення особливостей та відмінностей між юридичними характеристиками конкретних видів таких засобів, але й порівняння та чітке визначення тих, у яких ці характеристики є різними. Автором також зазначено про можливість передбачити систему відповідальності за невиконання чи порушення заохочувальних норм. Це може включати в себе визначення санкцій чи відшкодувань у випадку невиконання встановлених умов. Чіткість та справедливість таких заходів сприятиме виконанню заохочувальних норм та забезпечить їхню ефективність.

Загальною метою розділу 3 «Особливості втілення заохочувальних норм у правовій системі України» є визначення ролі та місця заохочувальних норм у правовій системі України та розкриття їхнього впливу на різні галузі права. А отримані висновки в результаті написання цього розділу можуть служити основою для подальших досліджень та вдосконалення законодавства з метою забезпечення більш ефективного правозастосування в країні, в свою чергу визначення концептуальних підходів до рівня ефективності заохочувальних

норм та проблем їх застосування. а також співвідношення заохочувальних норм українського права з нормами права ЄС та міжнародного права.

Керничним Н.І. зазначено, що заохочувальні норми в системі норм права можуть бути виділені в окрему групу за їх фактичним змістом, але своєю чергою можуть не бути специфічними з юридичної точки зору.

Основний аргумент, наведений автором, полягає в тому, що норми, які стосуються заохочення, відрізняються виключно з точки зору заходів забезпечення – санкцій і пояснюється це тим, що заохочення і юридичні санкції - явища, що знаходяться на різних рівнях. Разом з тим зазначено, що у системі права заохочувальні норми виділяються та розглядаються окремо, особливо в контексті регулювання соціальної активності та стимулювання корисної поведінки, також, окремі заохочувальні норми також можуть містити стимули для участі у суспільних програмах, виконання благодійних дій чи інших корисних активностей. Заохочувальні норми використовуються для стимулювання певних дій або результатів, їх юридичний характер може бути менш очевидним через відсутність прямих юридичних санкцій. Таким чином, аргумент про різницю між заохоченням і юридичними санкціями підкреслює важливість розуміння специфіки заохочувальних норм в контексті їх впливу на поведінку суб'єктів права.

Дисертантом зазначено, що акцент на вдосконалення законодавства та уточнення критеріїв заохочення може відігравати ключову роль у забезпеченні надійного та справедливого функціонування системи стимулювання в межах правового простору.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Сформульовані в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у ході подальших загальнотеоретичних, галузевих і прикладних досліджень з проблеми вивчення заохочувальних механізмів у правовому регулюванні суспільних відносин.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Н.І. Керничного,

необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Автором дисертації у підрозділі 1.2. «Поняття, ознаки та види правових норм як первинних регуляторів суспільних відносин» зазначається, що заохочувальні норми встановлюють конкретну модель поведінки для суб'єктів, надають стимули до здійснення певної діяльності, яку юридично вони не зобов'язані виконувати. В даному випадку хочеться почути думку автора щодо такої позиції.

2. Вважаємо за доцільне обґрунтувати дисертантом на публічному захисті міркування про те, що за допомогою застосування заохочувальних норм підкреслюється важливість стимулюючого підходу в правовому регулюванні, надаючи суб'єктам відносин більше свободи вибору і спонукаючи їх до певних позитивних дій.

3. У своїй дисертації Н.І. Керничний стверджує, що заохочувальні норми відіграють ключову роль у правовій системі, оскільки сприяють стимулюванню правомірної поведінки суб'єктів. Доцільність такого підходу потрібно аргументувати.

4. На наш погляд, автору слід обґрунтувати позицію щодо визнання заохочувальних норм як особливого самостійного різновиду у системі правових норм.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконано дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій розробці проблематики дослідження. Незважаючи на зазначене, вказані положення дослідження мають дискусійний характер, робота в цілому заслуговує на позитивну оцінку. Дисертація має завершений характер, її висновки сформульовані на базі великої кількості наукових джерел й нормативно-правових актів, що підтверджує обґрунтованість й змістовність висновків і положень наукової новизни.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Н.І. Керничного є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Керничного Назарія Івановича на тему «Роль заохочувальних норм у правовому регулюванні суспільних відносин» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами і доповненнями) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами і доповненнями), а її автор Керничний Назарій Іванович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент –
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри теоретичної юриспруденції
та прав людини
Чернівецького навчально-наукового
юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Юлія ЦУРКАН-САЙФУЛІНА